

ного». Функцію безпосереднього інформування громадян виконують «прямі ефіри» та спеціальна рубрика «без коментарів». Важливою є функція політичної освіти суспільства. Мас-медіа, окрім функції передачі інформації, виконують завдання критики та контролю.

Таким чином, процес медіатизації політики полягає у тому, що сучасні електронні мас-медіа виступають потужним механізмом підтримання конкуренції у сфері публічної політики, впливають на систему представництва громадянських інтересів та віртуалізують політичний простір.

Бібліографічний список

1. Соловьев А. И. Политическая коммуникация: к проблеме теоретической идентификации / А. И. Соловьев // Политические исследования. – 2002. – № 3. – С. 5 – 19.
2. Яковлев Д. В. Політична взаємодія як комунікативний процес : медіатизація, демократизація, раціоналізація / Д. В. Яковлев. – Одеса : Астропринт, 2009. – 288 с.

Статья посвящена исследованию актуального феномена общественной жизни – медиатизации политического процесса. Проанализированы особенности медиатизации политики и определены ее составляющие в процессе политического взаимодействия в Украине.

The article investigates contemporary phenomenon of social life – mediatization of the political process. The features mediatization policy and identifies its components in the process of political interaction in Ukraine.

Стаття надійшла до редколегії 18.01.2013

УДК 342.9; 342.727

Харечко І. З., НУ «ЛП»

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДОСТУПУ ДО ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В УКРАЇНІ ЧЕРЕЗ МЕРЕЖУ ІНТЕРНЕТ

В статті аналізуються основні підходи до поняття «доступ до публічної інформації» в контексті становлення інформаційного суспільства в Україні. Окремо характеризуються основні засоби, які дозволяють громадянам отримати необхідну інформацію завдяки використанню ІКТ. Автор також розкриває можливості офіційних веб-сайтів органів влади України у сфері реалізації громадянами свого права на інформацію. Окрім цього, запропоновано

шляхи та механізми покращення доступу громадян до публічної інформації в Україні, використовуючи Інтернет.

Постановка проблеми та зв'язок із важливими практичними завданнями. В умовах побудови демократичного громадянського суспільства доступ громадян до публічної інформації виступає життєво необхідною складовою процесу прийняття ефективного та максимально наближеного до інтересів людей політичного рішення. Сьогодні в Україні інформаційно-комунікаційні технології, в тому числі Інтернет, стають каталізатором радикальних змін в житті суспільства, змінюючи традиційні уявлення про політичні цінності. Інтернет трансформує українську політичну реальність і управлінський процес шляхом зміни ролі та функцій простих громадян у політиці.

Робота виконана в межах тематики кафедри міжнародної інформації Національного університету «Львівська політехніка» МІ-1 0109U003464 «Аналіз інтеграції європейських посткомуністичних держав в ЄС та НАТО: досвід для України».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблеми доступу до публічної інформації тісно пов'язане із політологічним аналізом участі громадян у процесі прийняття політичних рішень, здійсненим у роботах О. Захарченко [10], О. Лиски [6], В. Сидори [20] та ін. Автори І. Дерех [2], С. Лихоступ, В. Лихоступ, Е. Клепець [7], П. Клімушин, А. Серенок [5], В. Стоцький [22] обґрунтували у своїх працях концепції інформаційного суспільства та електронного урядування, заклавши таким чином теоретичну основу для вивчення досліджуваної проблематики. Окремим аспектам дослідження доступу громадян до публічної інформації за допомогою Інтернету присвячені наукові роботи І. Жилиєва [3], М. Лациби [4], О. Смоляка [21].

Невирішені раніше частини загальної проблеми. В даній політологічній постановці проблема доступу до публічної інформації через використання Інтернету розглядається вперше, хоча й існує значний доробок праць науковців, котрі займалися дослідженнями різних аспектів цього питання. Незважаючи на те, що проблематика доступу до публічної інформації характеризується багатогранністю та важливістю практичної реалізації, дане явище в умовах інформаційного суспільства проаналізовано в недостатній мірі.

Метою даної статті є політологічний аналіз доступу до публічної інформації через мережу Інтернет.

Відповідно до поставленої мети необхідно вирішити наступні дослідницькі **завдання**: 1) провести концептуальний аналіз основних підходів до поняття «доступ до публічної інформації»;

2) охарактеризувати основні засоби, які надає Інтернет для доступу громадян до публічної інформації; 3) розкрити можливості офіційних веб-сайтів органів влади України в контексті покращення доступу до публічної інформації; 4) запропонувати шляхи та механізми покращення доступу громадян до публічної інформації в Україні, використовуючи Інтернет.

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішньому етапі розвитку людської цивілізації надзвичайної ваги набуло таке явище, як «інформація». Від неї залежить кожна область життєдіяльності країни. Не є винятком і політична сфера, структури якої виступають в ролі джерела інформації, тобто в результаті їхньої діяльності з'являється нова, трансформується чи оновлюється вже відома інформація.

Виготовлення і поширення інформації відбувається дуже швидко та у великих обсягах. Суспільство загалом і кожен окремих громадянин зокрема переживають, так званий, «інформаційний шок» через наявність надзвичайної різноманітності інформаційної продукції [22]. У зв'язку з перенасиченістю інформацією виникає почуття розгубленості, адже в таких умовах важко визначити, яке джерело надає якісну та достовірну інформацію.

За таких умов надзвичайно важко для громадян формувати власну думку стосовно певної політичної події/дії, а тим більше приймати участь у процесі прийняття політичних рішень. Таким чином, вся інформація, яка стосується прийняття суспільно важливих рішень, крім випадків, передбачених законодавством України, повинна бути відкритою та доступною для громадян [13; 15].

У сфері інформації виділяють два основних напрями забезпечення прав і свобод громадянина:

– «право на інформацію», що включає права і свободи думки, слова, творчості, світогляду і віросповідання, зібрань, звернень до органів державної влади і органів місцевого самоврядування і ЗМІ, вільного доступу до інформації про стан довкілля, якість харчових продуктів тощо;

– «право на доступ до інформації», яке пов'язується з відкритістю діяльності публічної влади та передбачає правову можливість громадян отримати відомості, які мають органи публічної влади у зв'язку з реалізацією ними своїх повноважень [3].

Логічним є з'ясувати сутність двох ключових понять – «публічна інформація» та «доступ» до неї. Загалом, під інформацією розуміють продукт взаємодії даних і методів, розглянутий в комплексі цієї взаємодії. Інформація – це динамічний об'єкт, що не існує в природі сам по собі, а утворюється в ході взаємодії даних і методів [5].

Безпосередньо публічною вважається відображена та задокументована будь-якими засобами та на будь-яких носіях інформація про події та явища, що відбуваються у суспільстві, державі, навколишньому природному середовищі [3], а також офіційна інформація органів державної влади та органів місцевого самоврядування, тобто офіційна документована інформація, створена в процесі діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, яка доводиться до відома населення в порядку, встановленому законодавством [17].

Ключовим критерієм свободи інформації є різноманітність її джерел у поєднанні із вільним доступом до них [2]. В цьому контексті варто зробити деякі уточнення, адже в науковому обігу з даної проблематики часто ототожнюються поняття «доступ до інформації» та «доступність інформації».

Отже, «доступ» означає реальну можливість проконсультуватися або зробити запит стосовно урядової інформації електронними засобами. Це щодо громадян та бізнесу, у яких є можливість доступу до е-послуг, якщо вони забажають скористатися ними. У свою чергу, «доступність» означає легкість, з якою будь-хто може практично скористатися можливістю ознайомитись з державною інформацією електронними засобами [7]. Отже, непродуктивно передбачити доступ до недоступної інформації чи послуги.

З'ясувавши сутність основних понять, необхідно проаналізувати основні форми доступу до публічної інформації.

Варто відзначити, що інформація може бути поширена різними способами, у різних формах. Надання інформації відрізняється: за правовою і організаційною формою (звіти депутатів і місцевих голів про свою діяльність, інформаційні конференції тощо); за кількісним охопленням членів територіальної громади (індивідуальні – особистий контакт; колективні – збори, конференції); за характером передачі (усна, документальна, через ЗМІ, Інтернет тощо) [6].

Як зазначає М. Лаціба [4], можна виділити такі основні форми оприлюднення інформації державними органами:

- офіційні сайти державних органів, включаючи інформацію у форматі сайту на електронних носіях – дисках чи інших електронних повідомленнях, що їх видають державні службовці;
- офіційні повідомлення власних інформаційних служб державних органів, включаючи прес-конференції та публічні виступи уповноважених посадових осіб;
- офіційні засоби масової інформації (друковані та електронні ЗМІ та інші видання, наприклад бюлетені та збірники, визначені законом або регулюючим органом);

– повідомлення безпосередньо зацікавленим особам або їх представникам (усні, письмові, надані засобами зв'язку чи за допомогою спеціальних засобів, як-от криптографії чи сурдоперекладу);

– державні архіви та власні архіви державних органів;

– повідомлення в інших друкованих та електронних засобах масової інформації, а також у мережі Інтернет.

Враховуючи сучасні тенденції трансформації політичної сфери у зв'язку із впровадженням інформаційно-комунікаційних технологій, Інтернет необхідно розглядати як основний засіб реалізації права людини на доступ до публічної інформації. Так, Інтернет забезпечує можливість знайти інформацію в онлайн-режимі стосовно конкретних життєвих подій або питань державної політики через використання пошукових механізмів, програм для перевірки стилю чи підвищення розбірливості офіційних текстів; використовуючи багатомовні переклади офіційних документів; через глосарії тощо [23].

Україна також долучається до світових тенденцій, доказом чого є прийняття Національної програми інформатизації. Її головною метою є створення необхідних умов для забезпечення громадян та суспільства своєчасною, достовірною та повною інформацією шляхом широкого використання інформаційних технологій, так як відкритість інформації державних органів є основним засобом контролю з боку суспільства за діями держави. І саме Інтернет та сучасні ІКТ вперше створили адекватне середовище для впровадження такого контролю [16].

Говорячи про Інтернет як засіб для громадськості отримати інформацію, необхідно розуміти, що ініціаторами поширення певної інформації не завжди виступає одна і та ж інстанція. Зокрема, існує:

– низхідне поширення інформації (↓) – має місце тоді, коли влада інформує громадян про конкретні питання розробки публічної політики, а також про їх роль та обов'язки;

– висхідне поширення інформації (↑) – має місце тоді, коли громадяни виражають своє занепокоєння з приводу наявної проблеми і бажання отримати роз'яснюючу інформацію;

– поширення інформації, що не було ініційоване жодною із сторін, тобто отримання певної інформації, як результат пошуку за визначеними ознаками та невизначеним джерелом походження [10;20].

Одним із засобів низхідного поширення інформації виступає відкритість і гласність засідань органів публічної влади.

Відкритість засідань забезпечується шляхом вільного доступу представників засобів масової інформації, а також присутності запрошених осіб, почесних гостей і членів територіальної громади.

У свою чергу, гласність засідань є результатом проведення у залі засідань фото- і кінозйомки, відео-, звукозапису із застосуванням відповідних технічних засобів, а також трансляванням засідань по радіо і телебаченню, у мережі Інтернет, офіційного оприлюднення рішень шляхом обов'язкового розміщення на офіційному веб-порталі органу публічної влади [19].

Ефективним методом поширення офіційної інформації органом публічної влади виступає проведення не рідше ніж один раз на квартал прес-конференцій, у тому числі через мережу Інтернет [12].

Також орган виконавчої влади, орган місцевого самоврядування може створювати електронні громадські приймальні для налагодження двостороннього зв'язку, тобто надання оперативних відповідей на он-лайн запитання громадян [11].

Ще одним важливим для громадян засобом отримання необхідної інформації виступають інформаційні бази даних, які являють собою впорядкований набір логічно взаємопов'язаних даних, що використовується спільно, та призначений для задоволення інформаційних потреб користувачів.

Головним завданням такої бази даних є гарантоване збереження значних обсягів інформації, та надання доступу до неї користувачеві або ж прикладній програмі.

Важливо, що розробка та впровадження через Інтернет-ресурси безкоштовних інформаційних баз даних органів державної влади визнано пріоритетним напрямом державної інформаційної політики у сфері забезпечення права громадян на доступ до публічної інформації [21].

Наступним методом, за допомогою якого здійснюється конституційне право громадян на інформацію, виступає оприлюднення публічних звітів про виконання роботи державною структурою, текстів ухвалених нею рішень тощо на офіційних веб-сайтах [1]. Так, сьогодні ІКТ ввійшли до переліку основних інструментів для здійснення своїх функціональних обов'язків державними посадовцями. Тому будь-який орган виконавчої влади, орган місцевого самоврядування зобов'язаний створювати та вести офіційні веб-сторінки в мережі Інтернет [11].

Нині веб-сайт є офіційним джерелом інформації органу публічної влади, який створюється для висвітлення його діяльності, взаємообміну інформацією з іншими органами влади, а також для інформаційної взаємодії з різними організаціями та громадськістю [8].

Усі документи, що містять публічну інформацію, яка підлягає оприлюдненню, підлягають обов'язковій реєстрації та оприлюдненню на офіційному веб-сайті [9].

Органи публічної влади зобов'язані:

по-перше, розміщувати на власних веб-сторінках суспільно важливі нормативно-правові акти, порядок оскарження рішень, прийнятих органом, державні інформаційні ресурси з питань, що належать до компетенції органу, а також вичерпну інформацію про перелік та умови отримання громадянами послуг, які надаються відповідними органами, форми і зразки документів, стан виконання програм і планів, архівну та іншу інформацію; оперативно оприлюднювати інформацію про власну діяльність;

по-друге, систематично розміщувати на веб-сайтах відкриту статистичну інформацію про події в економічній, соціальній, культурній та інших сферах життя, забезпечувати доступ до неопублікованих статистичних даних, які не підпадають під дію обмежень, установлених законодавством [14;18].

Саме через офіційні веб-сайти більшості державних установ громадяни мають можливість надсилати запит на інформацію, тобто прохання особи до розпорядника інформації надати публічну інформацію, що знаходиться у його володінні [13].

Підсумовуючи, варто зазначити, що висвітлення діяльності органів влади та результатів діяльності (звітності, прийнятих нормативно-правових документів тощо) на їхніх офіційних Інтернет-сторінках відбувається несистемно та несистематично. Більше того, не всі органи публічної влади мають офіційні веб-сайти – це стосується віддалених населених пунктів країни. Часто наповненість сайту являється застарілим, а можливість зворотнього зв'язку – подання електронного запиту на інформацію – взагалі відсутня.

На нашу думку, такий недобросовісний підхід до створення і обслуговування своїх веб-сайтів з боку органів публічної влади пов'язаний із нечіткістю законодавчих норм стосовно обов'язковості даної функції та відсутністю покарання. Таким чином, необхідно здійснити ряд організаційних та юридичних заходів для покращення доступу громадян до публічної інформації через Інтернет, а саме:

– прийняти правки до законодавства, що стосується доступу до публічної інформації, забезпечивши обов'язковість створення, належного функціонування офіційних веб-сайтів всіх органів публічної влади, державних структур та інстанцій, наявності зворотного зв'язку та можливості подавати електронний запит, а також передбачивши покарання за недотримання цих норм;

– підвищити кваліфікацію державних службовців стосовно використання ІКТ;

– заохотити населення використовувати інформаційно-комунікаційні технології, особливо Інтернет, при реалізації свого права на інформацію – проводити просвітницьку роботу серед населення про переваги та додаткові можливості доступу до публічної інформації через Інтернет, надавати перевагу електронним запитам на інформацію (виконувати їх в коротші строки, ніж запити через традиційні канали) тощо.

Висновки. Таким чином, на основі проведеного дослідження можна прийти до висновку, що забезпечення громадянам доступу до публічної інформації являється визначальним чинником впровадження та ефективного функціонування концепції демократії. Лише поінформований громадянин зможе внести «свіжий» та компетентний елемент в процедуру прийняття політичного рішення. Враховуючи всі можливості та переваги ІКТ, включаючи Інтернет, як каналу отримання та поширення інформації, стає можливим оптимізувати та трансформувати процедуру доступу громадян до публічної інформації.

Напрямом подальшого дослідження може стати аналіз політичної освіти як чинника ефективного функціонування механізму участі громадян у прийнятті політичних рішень.

Бібліографічний список

1. Демократизація України: програма малих проєктів. Посібник з розвитку громад: Практичний poradnik для небайдужих [Електронний ресурс] / Л. О. Єльчева, І. М. Ібрагімова та ін. – К., 2007. – 462 с. – Режим доступу : <http://www.cvu.org.ua/files/doc1187014518manual.pdf> (4.09.2012).
2. Дерех І. А. Інтегроване електронне інформаційне середовище в демократичних процесах українського суспільства: проблеми та переваги / І. А. Дерех // Електронне урядування. – 2010. – № 1. – С. 115-124.
3. Жилиєв І. Б. Інформаційне право України: теорія і практика: [монографія] / І. Б. Жилиєв. – К. : Парламентське видавництво, 2009. – 103 с.
4. Інформаційна відкритість органів державної влади України / За заг. ред. М. Ладиби. – К. : Український незалежний центр політичних досліджень, 2005. – 156 с.
5. Клімушин П. С., Серенюк А. О. Електронне урядування в інформаційному суспільстві: [монографія] / П. С. Клімушин, А. О. Серенюк. – Харків: Магістр, 2010. – 311 с.
6. Лиска О. Г. Участь територіальної громади в місцевому самоврядуванні / О. Г. Лиска // Державне будівництво. – 2008. – № 1. – С. 90-99.

7. Лихоступ С. В. Інформаційне суспільство, електронне урядування та державні електронні послуги / С. В. Лихоступ, В. М. Лихоступ, Е. Л. Клепець та ін. // *Правова інформатика*. – 2008. – № 4. – С. 76-83.
8. Положення «Про офіційний веб-сайт Львівської обласної ради»: Додаток до розпорядження голови обласної ради № 1101 від 1 червня 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.oblrada.lviv.ua/Rozp/public/rozp_1101.pdf (30.08.2012).
9. Порядок доступу до публічної інформації, що знаходиться в розпорядженні Львівської обласної ради: Додаток до розпорядження голови обласної ради № 892 від 18 травня 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.oblrada.lviv.ua/Rozp/public/rozp_892.doc (24.07.2012).
10. Посібник з участі громадськості / За ред. Дж. Г. Холдар, О. Захарченко. – К. : Дизайн-студія «iMedia», 2002. – 116 с.
11. Про відкритість і прозорість діяльності органу виконавчої влади, органу місцевого самоврядування: Проект Закону України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.archives.gov.ua/Law-base/Laws/ZakonProekt.php> (19.05.2011).
12. Про додаткові заходи щодо забезпечення відкритості у діяльності органів державної влади: Указ Президента України від 1 серпня 2002 р. № 683/2002 // *Офіційний вісник України*. – 2002. – № 31. – ст. 1463.
13. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 р. № 2939-VI // *Відомості Верховної Ради України*. – 2011. – № 32. – ст. 314.
14. Про заходи щодо подальшого забезпечення відкритості у діяльності органів виконавчої влади: Постанова Кабінету Міністрів України від 29 серпня 2002 р. № 1302 // *Офіційний вісник України*. – 2002. – № 36. – ст. 1700.
15. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII // *Відомості Верховної Ради України*. – 1992. – № 48. – ст. 650.
16. Про Національну програму інформатизації: Закон України від 4 лютого 1998 р. № 74/98-ВР // *Відомості Верховної Ради України*. – 1998. – № 27-28. – ст. 181.
17. Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації: Закон України від 23 вересня 1997 р. № 539/97-ВР // *Відомості Верховної Ради України*. – 1997. – № 49. – ст. 299.
18. Про порядок оприлюднення у мережі Інтернет інформації про діяльність органів виконавчої влади: Постанова Кабінету Міністрів України від 4 січня 2002 р. № 3 // *Офіційний вісник України*. – 2002. – № 2. – ст. 57.

19. Регламент Львівської міської ради 6-го скликання [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www8.city-adm.lviv.ua/inteam%5Cuhvaly.nsf/\(SearchForWeb\)/54D97DC3727113C4C2257872002D5D49?OpenDocument](http://www8.city-adm.lviv.ua/inteam%5Cuhvaly.nsf/(SearchForWeb)/54D97DC3727113C4C2257872002D5D49?OpenDocument) (24.07.2012).
20. Сидора В. С. Типізація форм та механізмів взаємодії між органами влади і онлайн-спільнотами / В. С. Сидора // Науковий вісник Академії муніципального управління. – Серія «Управління». – 2010. – Вип. 3. – С. 501-508.
21. Смоляк О. Є. Інтернет як важливий механізм реалізації права громадян на доступ до публічної інформації / О. Є. Смоляк // Митна справа. – 2011. – № 3 (75). – Ч. 2. – С. 56-62.
22. Стоцький В. В. Роль та функції комунікативних технологій у процесі демократизації політичної системи / В. В. Стоцький // Вісник СевНТУ. – Серія «Політологія». – 2009. – Вип. 100. – С. 137-140.
23. Управління за участю громадян: Міжнародний досвід та рекомендації для України / Верховна рада України. – К., 2004. – С. 110.

В статье анализируются основные подходы к понятию «доступ к публичной информации» в контексте становления информационного общества в Украине. Отдельно характеризуются основные средства, позволяющие гражданам получить необходимую информацию благодаря использованию ИКТ. Автор также раскрывает возможности официальных сайтов органов власти Украины в сфере реализации гражданами своего права на информацию. Кроме этого, предложены пути и механизмы улучшения доступа граждан к публичной информации в Украине, используя Интернет.

The paper analyzes the main approaches to the concept of «access to public information» in the context of the information society in Ukraine. Separately there're characterized the main tools that enable citizens to obtain information through the use of ICT. The author also reveals the possibility of the official website of the government of Ukraine in realization of the citizens' right to information. Moreover, there're offered the ways and mechanisms to improve citizens' access to public information in Ukraine using the Internet.

Стаття надійшла до редколегії 04.01.2013